

УДК159.98:355

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12\(52\)-1040-1050](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12(52)-1040-1050)

Пасько Ольга Миколаївна доктор юридичних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0001-9555-1101>

Яблонська Аліна Володимирівна студент 2 курсу заочної форми навчання, освітній рівень «Магістр», спеціальність 053 «Психологія» Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса

ТРАНСФОРМАЦІЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Авторами зазначається, що у сучасному українському суспільстві, що перебуває у стані тривалого воєнного стану, сім'я постає одночасно джерелом підтримки й простором глибоких психологічних трансформацій. Війна спричинила масштабні зміни у структурі родинних ролей, емоційній динаміці та комунікативних зв'язках між членами сім'ї. Втрата близьких, вимушена розлука, постійна тривога за життя, соціально-економічна нестабільність – усе це створює передумови для виникнення дисфункційних форм сімейної взаємодії, що безпосередньо впливають на психічне здоров'я дорослих і дітей.

Наголошуються, що у таких умовах родина виступає не лише соціальним інститутом, а й складною інтерактивною системою, у якій тісно переплітаються свідомі та несвідомі процеси, емоційні зв'язки та поведінкові реакції. Саме тут формуються моделі довіри, відповідальності, автономії або, навпаки, співзалежності, емоційної нестабільності й тривожної прив'язаності. Порушення базових потреб безпеки, належності й любові, описаних А. Маслоу, призводить до руйнування внутрішньої рівноваги членів сім'ї, зниження їхньої здатності до саморегуляції й конструктивної взаємодії.

Автори звертають увагу на проблема емоційного виснаження батьків, розмиття родинних меж і формування співзалежних стосунків, що ускладнює розвиток особистісної автономії дітей. Як свідчать дослідження, дисфункційне функціонування сім'ї стає одним із головних чинників розвитку тривожності, заниженої самооцінки, труднощів у встановленні прив'язаностей та моральних орієнтирів. Водночас, родина здатна зберегти емоційну стабільність, довіру й відкритість до діалогу, виступає потужним фактором психологічної резилієнтності, який допомагає долати наслідки колективної травми.

Констатовано, що розуміння цих процесів є ключовим для формування здорового сімейного середовища, що здатне забезпечити розвиток емоційно

зрілої, морально стійкої та соціально адаптованої особистості навіть у кризових обставинах.

Ключові слова: воєнний стан, родинне дисфункціонування, психологічна стійкість, емоційна регуляція, сімейна підтримка, психопрофілактика, когнітивно-поведінковий підхід, системно-сімейна взаємодія, морально-вольова готовність.

Pasko Olha Mykolaivna Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, <https://orcid.org/0000-0001-9555-1101>

Yablonska Alina second-year part-time student, Master's degree programme, Major: 053 Psychology, Odesa State University of Internal Affairs, Odesa

TRANSFORMATION OF FAMILY RELATIONSHIPS DURING THE PERIOD OF MILITARY CONFRONTATION IN UKRAINE: PSYCHOLOGICAL ASPECT

Abstract. The authors emphasize that in contemporary Ukrainian society, which is experiencing a prolonged period of military confrontation, the family functions simultaneously as a source of support and a space of profound psychological transformations. The war has caused large-scale changes in family roles, emotional dynamics, and communication patterns among family members. The loss of loved ones, forced separation, constant fear for life, and socio-economic instability create preconditions for the emergence of dysfunctional forms of family interaction that directly affect the mental health of both adults and children.

It is noted that under such circumstances, the family appears not only as a social institution but also as a complex interactive system in which conscious and unconscious processes, emotional bonds, and behavioral reactions are closely intertwined. Here, models of trust, responsibility, autonomy, or conversely, codependency, emotional instability, and anxious attachment are formed. Disruptions of basic needs for safety, belonging, and love, as described by A. Maslow, lead to the destruction of internal balance among family members and reduce their ability for self-regulation and constructive interaction.

Special attention is given to the problem of parental emotional exhaustion, blurred family boundaries, and the development of codependent relationships, which complicate the formation of children's personal autonomy. Research shows that dysfunctional family functioning becomes one of the major factors contributing to anxiety, low self-esteem, difficulties in forming attachments, and moral orientations. At the same time, a family capable of maintaining emotional stability, trust, and openness to dialogue becomes a powerful factor of psychological resilience that helps overcome the consequences of collective trauma.

Thus, the relevance of this study lies in identifying the psychological patterns of family functioning in wartime, analyzing the factors of its dysfunction, and searching for effective ways to restore internal balance. Understanding these processes is crucial for creating a healthy family environment capable of fostering emotionally mature, morally resilient, and socially adapted individuals even in crisis situations.

Keywords: martial law, family dysfunction, psychological resilience, emotional regulation, family support, psychoprophylaxis, cognitive-behavioral approach, systemic family interaction, moral-volitional readiness.

Постановка проблеми. Родина є первинною соціальною інституцією, з якої починається процес соціалізації дитини – засвоєння норм, цінностей, моделей поведінки, мовлення, формування базових уявлень про навколишній світ, інших людей та саму себе. У родинному середовищі дитина отримує перший досвід безумовної любові, прийняття, турботи, а також вперше стикається з фрустрацією, обмеженнями, конфліктами та необхідністю вирішувати міжособистісні проблеми.

У ранньому дитинстві саме батьки виступають своєрідним «дзеркалом» для дитини, через яке вона формує уявлення про себе, оточення, моделі побудови взаємин, рівень базової довіри до світу, а також формує первинний рівень тривожності.

Усе це має фундаментальне значення для подальшого психічного здоров'я, соціальної адаптації та особистісного розвитку.

Актуальність дослідження полягає у виявленні психологічних закономірностей функціонування української родини в умовах війни, аналізі чинників її дисфункціональності та пошуку ефективних шляхів відновлення внутрішнього балансу.

Розуміння цих процесів є ключовим для формування здорового сімейного середовища, що здатне забезпечити розвиток емоційно зрілої, морально стійкої та соціально адаптованої особистості навіть у кризових обставинах.

Особлива роль родини простежується в періоди соціальних потрясінь, коли зовнішній світ стає нестабільним і непередбачуваним. У контексті глибоких трансформацій, що відбуваються у сучасному українському суспільстві – повномасштабна війна, економічна нестабільність, зростання внутрішньої та зовнішньої міграції, зміна ціннісних орієнтацій, - родина все частіше виступає ключовим чинником збереження психологічної цілісності дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання родинного впливу на розвиток дитини досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких слід відзначити З. Фреода (концепція психосексуального розвитку), А. Адлера (теорія індивідуальної психології), Е. Еріксона (етапи психосоціального розвитку), Д. Боулбі (теорія прив'язаності), В. Сатир (сімейна терапія), Г. Мед (соціалізація через рольове навчання), Л. С. Виготського (культурно-історична теорія розвитку), Г.С. Костюка, І.Д. Бега, В.І. Панока.

У науковому дискурсі представлено різні моделі родинного впливу – від психоаналітичних до когнітивно-поведінкових, проте не всі вони враховують сучасні соціокультурні умови, особливо в умовах війни та нестабільності.

Метою статті є комплексне дослідження впливу родинного дисфункціонування в умовах воєнного стану на процес формування особистості, аналіз психологічних механізмів становлення його емоційної стійкості, морально-вольової готовності та патріотичної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення повноцінного сімейного виховання, а також його змістові й організаційні компоненти – це вічне, надзвичайно відповідальне завдання, яке стоїть перед людством упродовж усього його існування. Тісна взаємодія з батьками формує у дитини почуття стабільності, впевненості в собі й надійності світу. Для самих батьків такий зв'язок приносить глибоке моральне задоволення та радість.

У благополучних родинних взаємини між батьками й дітьми засновані на щоденних, природних контактах. Це постійне, щире спілкування, яке формує емоційну близькість, внутрішнє єднання, гармонію прагнень і життєвих дій. Основою таких стосунків є родинна згуртованість, взаємна підтримка й духовна спорідненість. Важливим аспектом батьківського виховання є когнітивний компонент, який включає уявлення батьків про дитину. Адекватне уявлення передбачає повне й об'єктивне знання психічних і характерологічних особливостей дитини, її інтересів, захоплень і нахилів, а також врахування її індивідуальної своєрідності. Натомість неадекватні уявлення проявляються у вигляді інвалідації (приписування хворобливості), інфантилізації (нав'язування уявлень про беспорядність і залежність) або соціальної інвалідації (приписування соціальної неуспішності) [9, с.545]. Такі спотворені уявлення можуть негативно впливати на самооцінку та психологічний розвиток дитини.

Так, З. О. Кіреєва зазначає, що психологічний клімат сім'ї – це комплекс психологічних умов, що сприяють чи перешкоджають згуртуванню сім'ї, це сукупність психологічних станів, настроїв, стосунків її членів. Психологічний клімат – не статичне поняття.

Його творять члени кожної сім'ї і саме від їхніх зусиль залежить, яким він буде. До його складових відносять: вміння та бажання розуміти одне одного, задоволення потреби партнера в рівноправ'ї, підтримування уявлення членів родини про сімейні ролі. Психологічний клімат нерозривно пов'язаний із ідейноморальними цінностями сім'ї і є показником якості міжособистісних стосунків між членами родини, тому його нерідко називають морально-психологічним кліматом, маючи на увазі емоційну єдність, загальний стиль життя сім'ї, характер стосунків у ній [7, с.8].

Психологічний клімат родини – це сукупність психологічних умов, що впливають на ступінь згуртованості сім'ї, сприяючи або, навпаки, перешкоджаючи їй. Це поєднання внутрішніх емоційних станів, настроїв і взаємостосунків між членами родини. Психологічний клімат не є сталим чи незмінним явищем –

він формується в процесі взаємодії всіх членів сім'ї та безпосередньо залежить від їхнього особистого внеску. Серед основних компонентів такого клімату виділяють: здатність і бажання порозуміння, задоволення потреби партнера в рівноправному становищі, дотримання уявлень про рольові функції в родині.

У сучасних реаліях повномасштабної війни, яку переживає Україна, родина виступає не лише базовою соціальною інституцією, а й головним психологічним осередком підтримки, адаптації та виживання. Саме сім'я стає тим середовищем, у якому формуються механізми подолання стресу, відновлення внутрішньої рівноваги та збереження життєстійкості в умовах постійної небезпеки.

Водночас війна суттєво трансформує звичну структуру родинних ролей, змінює динаміку взаємин, посилює емоційне навантаження та породжує нові ризики дисфункціонального функціонування.

Так, на думку О.П. Нікітіна та Г.О. Дацун однією з найпоширеніших метафор, що допомагає осмислити життя родини, є уявлення про неї як про «інтерактивну систему». Це складне, багатогранне утворення можна охарактеризувати через усталені моделі взаємодії, сімейні правила, міфи, межі, стабілізуючі чинники та спільну історію. У такій системі, поряд із усвідомленими процесами, провідну роль відіграють неусвідомлювані. Саме через них цінності, життєві позиції та поведінкові зразки батьків – свідомо чи, що більш ймовірно, несвідомо – передаються дітям, формуючи основу їхнього особистісного розвитку [5, с. 113].

На думку А. Маслоу, родина відіграє ключову роль у задоволенні базових потреб особистості – потреб у безпеці, належності й любові, – що становить фундамент для подальшого розвитку самоідентичності та реалізації особистісного потенціалу. У сім'ї, де один із членів виконує роль захисника, дитина отримує яскравий приклад альтруїстичної поведінки, здатності до самопожертви, що формує в неї уявлення про моральні орієнтири, відповідальність та соціальну зрілість.

Якщо розглядати ієрархічну піраміду потреб А. Маслоу (дивись рис. 1), можна зауважити, що порушення у житті членів родини, спричинені бойовими діями, починаються вже з першого рівня. В основі цієї піраміди лежать найважливіші – фізіологічні потреби: їжа, сон, одяг, житло. Коли ці базові потреби не задоволені, людина не може просуватись далі в ієрархії.

Другим рівнем є потреба у безпеці. У сучасних умовах війни люди постійно відчувають загрозу для власного життя та життя своїх близьких. Це породжує тривогу, невпевненість і дестабілізує психоемоційний стан.

Наступною є потреба у належності та любові – бажання спілкуватися, підтримувати теплі родинні взаємини, відчувати турботу і підтримку. Проте в умовах постійного стресу, неможливості повноцінно задовольнити навіть фізіологічні потреби, членам родини часто бракує ресурсів для збереження емоційної близькості та гармонії у стосунках [8, с. 57].

Рис. 1. Ієрархічна піраміда потреб А. Маслоу

Якщо батько перебуває на фронті або повертається після бойових дій, у родині порушується стабільна структура ролей, що відповідно впливає на психологічний клімат. Мати, беручи на себе подвійну функцію – підтримки дітей і збереження внутрішнього балансу, - часто переживає емоційне виснаження. Цей стан неминуче передається дітям, які тонко реагують на зміни в емоційному полі родини. Проблема співзалежних стосунків залишається невирішеною. Співзалежні стосунки зазвичай побудовані у формі злиття. Здорове злиття матері та дитини ґрунтується на природних людських потребах – турботі, безпеці та любові. У разі патологічних форм злиття відбувається змішування різних процесів (почуттів, думок, світогляду тощо) двох окремих людей, що призводить до порушення особистісних меж. Дослідники зазначають, що порушення розвитку особистості формуються насамперед у родині. Значна кількість науковців довели, що дисфункційне функціонування сім'ї призводить до формування співзалежної поведінки та залежних стосунків, у яких людина втрачає автономію та відчуття власної цінності [4, с. 239].

Водночас сучасна українська сім'я переживає процес глибокої трансформації родинних ролей. Батько – символ сили, мужності, захисту – стає для дитини архетипічним образом героя. Його відсутність фізично підсилює ідеалізацію, але також створює внутрішню порожнечу, яка заповнюється фантазіями й страхами. Мати, навпаки, уособлює стабільність, турботу, духовну опору. У цій динаміці формується подвійне переживання: з одного боку – гордість за батька, з іншого – відчуття тривоги й невизначеності. Дж. Боулбі зробив лише припущення про те, що діти з дитячих будинків не здатні на те, щоб давати любов і довіряти людям, тому що в дитинстві вони мали проблеми з тим, щоб встановити прихильність до материнської фігури. Дж. Боулбі помічав, що діти з дитячих будинків мають певні труднощі у тому, щоб вибудовувати якісну комунікацію та взаємодію з іншими людьми, окрім цього у них також виникали й емоційні труднощі в спілкуванні [6, с. 276]. Тому якщо мати здатна

демонструвати емоційну стабільність, прийняття й теплоту, навіть за умов стресу, дитина зберігає відчуття безпеки. Натомість, якщо вона перебуває у стані хронічного емоційного напруження, прив'язаність набуває тривожного характеру, що підвищує ризик появи депресивних і тривожних симптомів у дітей.

За Е. Еріксоном, ідентичність являє собою простий біполярний вимір, від егосинтонічної ролі синтезу ідентичності до егодистонічної ролі невизначеності ідентичності. Синтез ідентичності – це переформулювання дитячих і нинішніх ідентифікацій у широкий, самодетермінований набір ідеалів самоідентичності,

водночас, невизначеність ідентичності є неможливістю напрацювати адекватний набір цих ідеалів, необхідних для нормального функціонування дорослої особистості [1, с. 47]. Саме родина створює той первинний контекст, у якому дитина вчиться співвідносити власні дії з реакціями оточення, засвоює уявлення про добро і зло, успіх і помилку, прийняття й відторгнення. Позитивний досвід емоційної взаємодії з батьками формує відчуття внутрішньої цілісності, віру у власну компетентність і здатність впливати на події.

Успішне проходження ранніх психосоціальних стадій (довіра – недовіра, автономія – сором, ініціатива – вина) забезпечує фундамент для стабільного особистісного розвитку. У родині, де панує атмосфера підтримки, прийняття й конструктивного спілкування, дитина вчиться приймати рішення, експериментувати, не боячись осуду. Це сприяє формуванню активної життєвої позиції, самоповаги та позитивного образу «Я». Натомість у сім'ях, де переважають критика, байдужість або емоційна нестабільність, виникає хронічне почуття невпевненості, страх зробити помилку, схильність до залежності від думки інших. Такі діти часто виростають дорослими, схильними до самознецінення, уникання відповідальності або до потреби постійного зовнішнього підтвердження власної цінності.

Таким чином, сімейне середовище є не лише емоційним притулком, але й першим соціальним простором навчання саморегуляції, де формується здатність до довіри, співчуття й автономії. Баланс між батьківською підтримкою та дозволом на самостійність визначає, чи стане дитина впевненою в собі особистістю або залишиться вразливою до зовнішніх впливів. В умовах війни цей баланс набуває особливого значення, адже дитина засвоює реакції дорослих на небезпеку й невизначеність, моделює їхні способи подолання страху та збереження гідності.

За Ж. Піаже, соціалізація – це процес подолання дитячого егоцентризму, тобто схильності вважати власну точку зору єдиною правильною та універсальною. Егоцентризм поступово зменшується внаслідок спілкування з однолітками й дорослими, набуття соціального досвіду та зіткнення з різними системами цінностей [1, с. 4-5]. У цьому контексті сім'я відіграє ключову роль, адже саме в родинному середовищі, через щоденні взаємодії, спільні ритуали й розмови, формуються основи моральної свідомості. Як зазначав Ж. Піаже,

дитина поступово переходить від гетерономної моралі – підпорядкування авторитету дорослих – до автономної, коли керується власним розумінням справедливості та відповідальності. Таким чином, родина, де панують довіра, взаємоповага й відкритість, стає простором подолання егоцентризму та становлення моральної зрілості [2, с. 119].

Так, О. М. Кокун встановлює, що у родинах військових, волонтерів чи медиків, залучених до допомоги під час війни, патріотичні цінності набувають реального, практичного змісту. Турбота про поранених, участь у волонтерських ініціативах, підтримка армії – усе це формує в дітей досвід моральної відповідальності та зміцнює відчуття належності до спільноти. Вони вчаться усвідомлювати взаємозв'язок між власними діями та суспільним благом, що узгоджується з концепціями життєстійкості С. Мадді та С. Кобаси [3, с. 10]. Згідно з ними, діти, виховані в середовищі активної взаємопідтримки, розвивають почуття контролю (control) – віру у власну здатність впливати на події – та включеності (commitment) – активне залучення до життя спільноти. Такий досвід формує внутрішню самоефективність і сприяє становленню відповідальної, зрілої особистості, здатної діяти в умовах невизначеності та стресу.

Проте у сім'ях, де переважає втома, апатія або невисловлене почуття втрати, може розвиватися феномен «ціннісного вигорання» – стан, за якого обов'язок сприймається не як покликання, а як тягар. Це призводить до зниження моральної мотивації, емоційного виснаження й байдужості до суспільно значущих питань. Такий психологічний клімат підриває ціннісну єдність родини та послаблює процес соціального наслідування моральних норм.

Сучасна українська родина в умовах війни перебуває у стані постійного психоемоційного навантаження, що проявляється у трансформації родинних ролей, порушенні емоційного балансу та зростанні ризику дисфункційних форм взаємодії. Водночас сім'я зберігає потенціал бути основним джерелом підтримки, розвитку психологічної стійкості та формування моральної зрілості дітей. Базові потреби у безпеці, належності та любові залишаються критично важливими, і їхнє задоволення прямо впливає на емоційну стабільність та здатність до саморегуляції членів родини. Відсутність батька або емоційне виснаження матері можуть створювати умови для розвитку співзалежних стосунків та тривожної прив'язаності, що негативно впливає на формування автономної, відповідальної та морально свідомої особистості. Позитивні приклади альтруїстичної поведінки, емоційна стабільність і теплі взаємини з батьками сприяють розвитку довіри, соціальної компетентності та патріотичної ідентичності, а активна участь у волонтерських і суспільно значущих ініціативах формує у дітей відчуття контролю та залученості, що зміцнює їхню життєстійкість.

Висновки. Сім'я є первинним і найвпливовішим середовищем для формування особистості дитини, адже саме батьки, як перші вихователі,

відіграють ключову роль у її психологічному, емоційному та соціальному розвитку.

Забезпечення повноцінного сімейного виховання, а також його змістові й організаційні компоненти – це вічне, надзвичайно відповідальне завдання, яке стоїть перед людством упродовж усього його існування. Тісна взаємодія з батьками формує у дитини почуття стабільності, впевненості в собі й надійності світу. Для самих батьків такий зв'язок приносить глибоке моральне задоволення та радість.

Для цього важливо забезпечувати відкриту комунікацію між членами сім'ї, сприяти взаємопідтримці та розвитку навичок конструктивного вирішення конфліктів. Батькам слід приділяти увагу власній емоційній стабільності, своєчасно опрацьовувати стресові переживання та долучатися до груп підтримки або психотерапевтичних програм для військовослужбовців і їхніх родин. Освітні й психологічні ініціативи мають включати навчання дітей навичкам саморегуляції, усвідомленого прийняття рішень та розвитку емоційної компетентності. Особливу увагу варто приділяти формуванню моральної відповідальності через практичну участь у волонтерських, громадських та патріотичних проєктах, що дозволяє дітям і підліткам відчувати власну значущість і вплив на оточення. Цілісна підтримка сімейного середовища, заснована на поєднанні емоційної стабільності, довіри та активного залучення до життя спільноти, здатна мінімізувати негативні наслідки війни, сприяти психологічній резиліентності та формуванню соціально відповідальної, автономної та морально зрілої особистості.

Аналіз трансформації сімейних відносин у період воєнного протистояння засвідчує, що війна є потужним психологічним чинником, який суттєво змінює структуру, функціонування та емоційну динаміку сім'ї. Під впливом травматичних подій відбувається переоцінка життєвих цінностей, зміна ролей, зростання емоційного навантаження та підвищення рівня тривожності серед членів родини. Частими стають труднощі у комунікації, загострення конфліктів, перебудова звичних моделей поведінки та виховання дітей.

Потребує подальшої розробки дослідження у науковій та практичній сферах саме дослідження питань впливу воєнного стану на інститут сім'ї, з метою попередження травматизму сімейних відносин та подолання труднощів, з якими стикнулись українські родини.

Література

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О. До питання про інтеграцію сучасних теорій ідентичності. *Раціогуманістичні студії*: збірник тез наукових доповідей методологічного семінару, присвяченого 47-річчю лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. 138с. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720513/1/%D0%A0%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE_2020.pdf#page=46

2. Кисельова О.І. Проблема наступності у соціально–моральному розвитку дошкільників і молодших школярів. *Гуманізація навчально-виховного процесу // збірник наукових*

праць (спецвипуск): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб'єктної парадигми освіти» (17–18 травня 2007 р.). /За заг.ред. проф. В.І.Сипченка. Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. 415 с. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/mater_ped_conf/Pedfak_2007.pdf#page=118

3. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751/>

4. Лиманкіна А. І. Емоційне злиття як механізм формування співзалежної особистості. *Наука і вища освіта*: тези доповідей XXXI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 9 листопада 2022 р.), Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. 336 с.

5. Нікітіна О.П., Дацун Г.О. Психологічні особливості ставлення батьків із тривалим стажем професійної діяльності до дитини. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №2. Т. 2. С.113-117. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_2/2-2_2019.pdf#page=113

6. Рябикіна С. С. Теорія прив'язності та її витоки. *Практична психологія у сучасному вимірі*: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції науковців та студентів (м. Дніпро, 26 березня 2024 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. 335 с. URL:https://duan.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/3birnyk-2024-psykhoholy_.pdf#page=276

7. Сімейні детермінанти формування особистості дитини : навчально-методичний посібник / З. О. Кіреєва, ОНУ ім. І.І. Мечникова, ІМЕМ. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. 2012. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/033caba5-4c80-491c-9797-32c5acc9fcaa>

8. Соколова І.М., Шайхлісламов З.Р., Ладика М.С. Вплив умов бойових дій на психологічний клімат сім'ї. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. Том 33 (72). №2. 2022. С.54-60. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/5_2022/5_2022.pdf

9. Чанцева-Коваленко О.М. Психологічні особливості конфліктів у системі родинних відносин «Батьки-діти». *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. 2013. Том. X. Вип. 25. URL: <http://appsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-10/vipusk-10-25>

References

1. Zlyvkov, V.L., & Lukomska, S.O. (2020). Do pytannia pro intehratsiiu suchasnykh teorii identychnosti [On the issue of integrating modern identity theories]. *In Ratsiohumanistychni studii – Rational Humanistic Studies* (p. 46). *Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720513/1/%D0%A0%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE_2020.pdf#page=46 [in Ukrainian]

2. Kyseliova, O.I. (2007). Problema nastupnosti u sotsialno-moralnomu rozvytku doshkilnykiv i molodshykh shkoliariv [The problem of continuity in the socio-moral development of preschoolers and younger students]. *In Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the Educational Process* (pp. 118-122). *Slovianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet*. http://www.intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/mater_ped_conf/Pedfak_2007.pdf#page=118 [in Ukrainian]

3. Kokun, O.M. (2025). Zhyttiistiikist i rezyliientnist liudyny v suchasnomu sviti: teoriia, doslidzhennia, praktyka [Resilience and human hardiness in the modern world: Theory, research, practice]. *Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751/> [in Ukrainian]

4. Lymankina, A.I. (2022). Emotsiine zlyttia iak mekhanizm formuvannia spivzaleznoi osobystosti [Emotional fusion as a mechanism of codependent personality formation]. *Proceedings from XXXI Mizhnar. nauk. konf. «Nauka i vyshcha osvita» – The 31st International Scientific Conference «Science and Higher Education»* (p. 239). *Klasychnyi Pryvatnyi Universytet*. http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/!!!%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%9D%D0%92%D0%9E%202022_0.pdf#page=239 [in Ukrainian]

5. Nikitina, O.P., & Datsun, H.O. (2019). Psykholohichni osoblyvosti stavlennia batkiv iz tryvalym stazhem profesiinoi diialnosti do dytyny [Psychological peculiarities of attitudes of parents with long-term professional experience toward their child]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, 2(2), 113-117. http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_2/2-2_2019.pdf#page=113 [in Ukrainian]

6. Riabykina, S.S. (2024). Teoriia pryviaznosti ta yii vytoky [Attachment theory and its origins]. *Proceedings from XV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Praktychna psykholohiia u suchasnomu vymiri» – The 15th International Scientific and Practical Conference «Practical Psychology in the Modern Dimension»* (p. 276). *Universytet imeni Alfreda Nobelia* https://duan.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/3birnyk-2024-psykholohy_.pdf#page=276 [in Ukrainian]

7. Kireieva, Z.O. (2012). Simeini determinanty formuvannia osobystosti dytyny: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Family determinants of child personality development: Study and methodological guide]. *Odeskyi natsionalnyi universytet im. I.I. Mechnykova* <https://dspace.onu.edu.ua/items/033caba5-4c80-491c-9797-32c5acc9fcaa> [in Ukrainian]

8. Sokolova, I.M., Shaikhlyslamov, Z.R., & Ladyka, M.S. (2022). Vplyv umov boiovykh dii na psykholohichni klymat simi [Impact of combat conditions on family psychological climate]. *Vchni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Scientific Notes of Taurida National University named after V.I. Vernadsky. Series: Psychology*, 33(72)(2), 54-60 https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/5_2022/5_2022.pdf [in Ukrainian]

9. Chantseva-Kovalenko, O.M. (2013). Psykholohichni osoblyvosti konfliktiv u systemi rodynnykh vidnosyn «Batky-dyty» [Psychological peculiarities of conflicts in parent-child family relationships]. *In Aktualni problemy psykholohii – Actual Problems of Psychology (Vol. 10, Iss. 25). Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy* <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-10/vipusk-10-25> [in Ukrainian]